

5,6% от пушачите – с кутии цигари, непредназначени за родния пазар

Общо към 250 хил. пушачи споделят, че са си купували незаконни цигари през последните 2-3 години

съобщение до медиите

4 юни 2018 г.

През последната година екипът на Институт за пазарна икономика (ИПИ) изследва различни правни и икономически аспекти на незаконната търговия с тютюневи изделия в страната. Инициативата на ИПИ¹ под мотото „По правилата“ има за цел да проучи възможностите за подобряване на водените политики и преодоляване на онези институционални слабости, които дават почва за незаконна търговия с тютюневи изделия в страната.

Наред с аналитичната работа, през последните месеци ИПИ и Алфа Рисърч изготвиха мащабно социологическо проучване на незаконната търговия с тютюневи изделия. Проучването разкрива множество детайли относно потреблението и нагласите на населението спрямо употребата на подобни продукти.

1. Акцизна политика и приходите от незаконна търговия на тютюневи изделия

Приходите от облагането, в т.ч. с акциз и ДДС, на тютюневите изделия в България през 2017 г. възлизат на над 2,9 млрд. лв. Това са около 10% от всички данъчно-осигурителни приходи по консолидираната фискална програма на страната. Над 98% от тези приходи се генерират от облагането конкретно на фабричните цигари. През 2017 г. освободените за потребление и съответно обложени цигари са 13,7 млрд. къса. Цигарите са най-тежко обложеният продукт на пазара – към текущия момент над 85% от крайната цена на най-купуваните цигари се формира от начислените акциз и ДДС.

Таблица: Приходи от данъци (ДДС и акцизи) върху цигарите

(млн. лв.)	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Общо приходи от данъци върху цигарите, вкл.:	2,206	2,220	2,202	2,565	2,819	2,886
Приходи от акцизи	1,782	1,777	1,760	2,046	2,261	2,318
Приходи от ДДС	424	443	442	519	558	568

Източник: Агенция „Митници“, ИПИ

¹ Проектът на ИПИ „Право и икономика на незаконната търговия с тютюневи изделия в България“ е подкрепен от PMI IMPACT – световна инициатива за предоставяне на финансова подкрепа на организации, разработващи и изпълняващи проекти за борба с незаконната търговия и свързаните с нея престъпления.

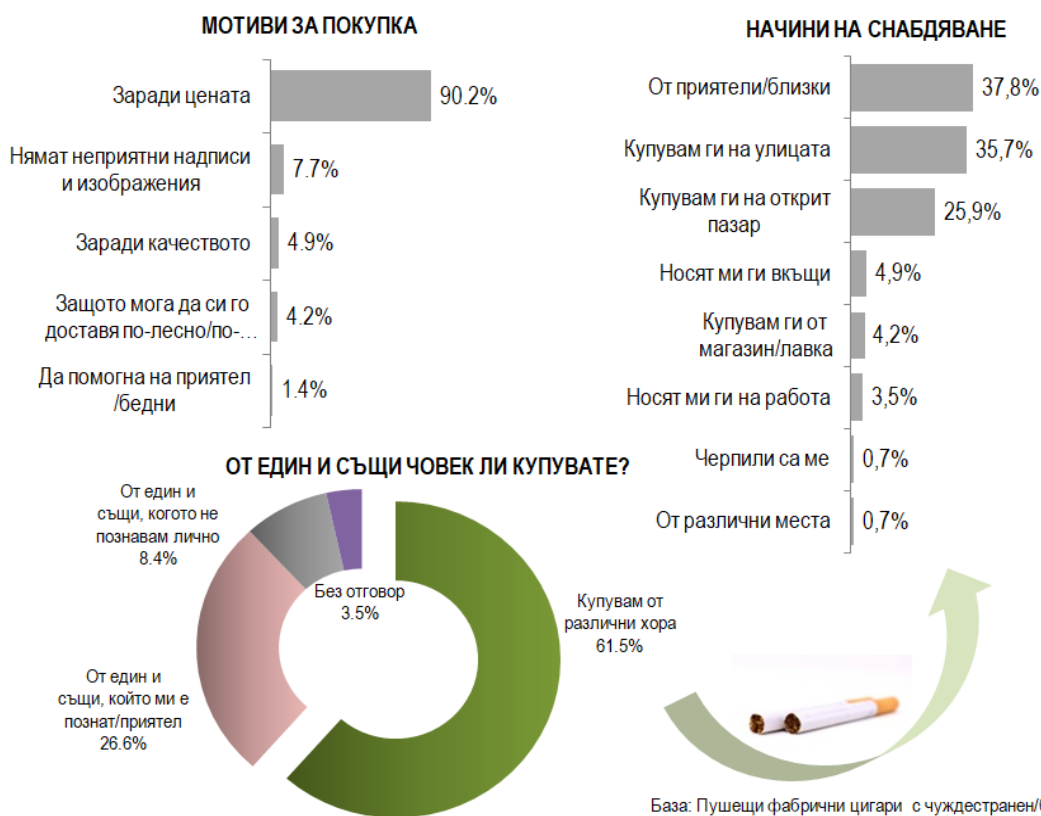
Изследването на акцизната политика и ефектите върху незаконната търговия в страната показва, че за последните 11 години (2007-2017 г.) незаконната търговия на цигари в България е донесла приходи за криминалния свят между 2,6 млрд. лв. и 3,6 млрд. лв. по оценки на ИПИ. Големият бум на нелегалната търговия с цигари е през 2010 г., когато криминалните приходи са между 450 и 640 млн. лв. само за годината. Към момента, въпреки свиването на незаконната търговия, приходите от нелегалната търговия с цигари не са за пренебрегване, като се оценяват между 110 и 160 млн. лв. за 2017 г. Това е ресурс, които в голямата си част се влива в организираната престъпност и създава възможности за корумпиране по високите и ниските етажи на властта.

2. Интервюта с 5200 пушачи в страната

Национално представителното социологическо проучване, реализирано от Алфа Рисърч в периода 20 март-20 април 2018 г. по поръчка на ИПИ разкрива множество интересни детайли. На база на предоставените и описани опаковки от пушачите в страната, които общо са приблизително 2,3 млн. души от пълнолетното население, екипът на ИПИ и Алфа Рисърч констатира дял от 5,6% на хората, които пушат цигари, непредназначени за местния пазар. В допълнение към това, 11,7% от всички пушачи споделят, че през последните 2-3 години им се е случвало да пушат нелегални цигари.

Именно тези 11,7% от пушачите – това са около 250 хил. човека, можем да определим като потенциално най-рисковата група, която при определени условия – например покачване на цените на легалните цигари или лесен достъп до незаконни продукти, е склонна да употребява незаконни цигари. Добрата новина е, че текущите нива на потребление на цигари, непредназначени за местния пазар, показват, че поне половината от хората в рисковата група към момента пушат легални продукти.

ПРАКТИКИ НА КОНСУМАЦИЯ НА НЕЛЕГАЛНИ ФАБРИЧНИ ЦИГАРИ

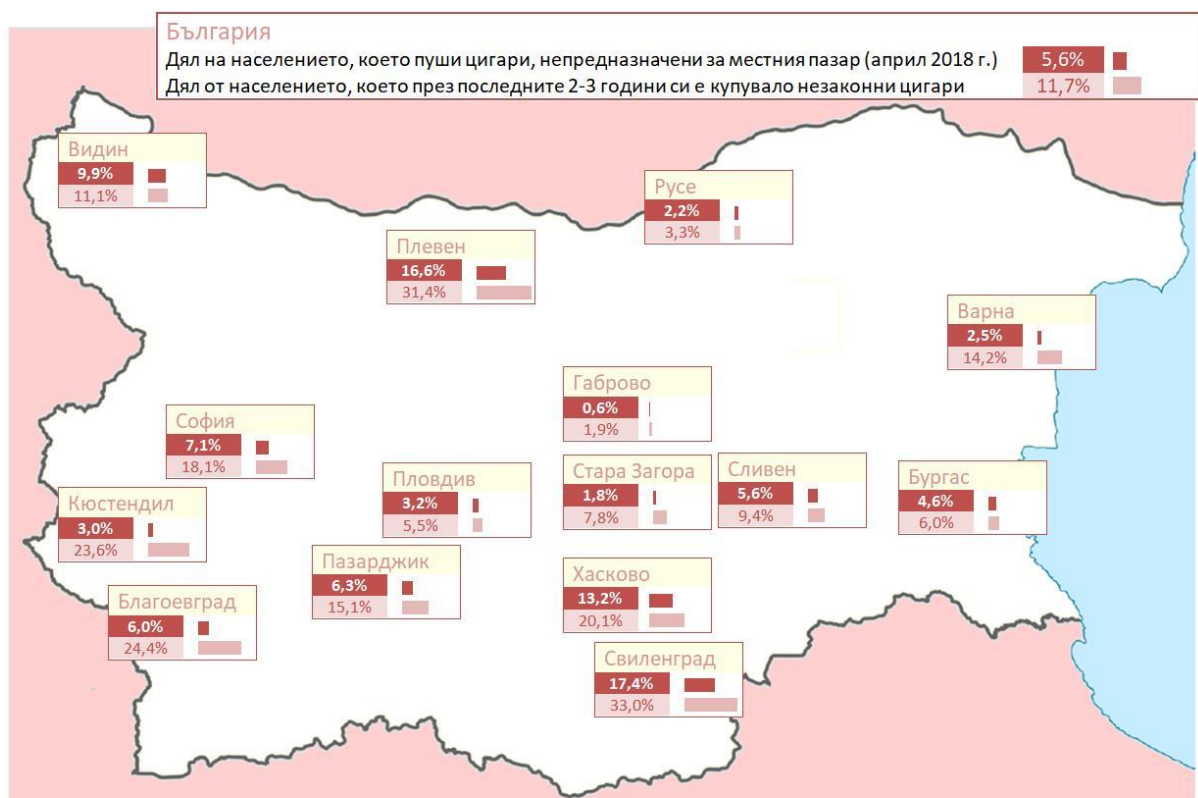

Над 90% от цитираните 250 хил. пушачи споделят, че основната причина да търсят незаконни продукти е цената. Попитани откъде си ги купуват, хората в тази група дават по няколко отговора, като водещите са от близки/приятели (37,8%), от улицата (35,7%) и от открит пазар

(25,9%). Близко половината споделят, че през последната година-две цената на нелегалните цигари се е повишила – средната цена на описаните опаковки, непредназначени за местния пазар, е достигнала 3,50 лв. или около 70% от средната цена на легалния пазар.

2.1. Регионални характеристики на нелегалния пазар на цигари

В рамките на изследването е направено и фокусирано представително проучване за 15 града в страната. Най-висок дял на хората с цигари, непредназначени за местния пазар, е регистриран в Свиленград (17,4%), Плевен (16,6%), Хасково (13,2%) и Видин (9,9%). В Габрово нивата са най-ниски – едва 0,6% дял на хората с цигари, непредназначени за местния пазар. На въпроса дали през последните 2-3 години са си купували нелегални цигари, най-висок дял на отговорилите положително се регистрира в Плевен (31,4%), Свиленград (30,3%), Благоевград (24,4%), Кюстендил (23,6%) и Хасково (20,1%).

Период на проучване: 20 март - 20 април 2018 г.

Източник: ИПИ, Алфа Рисърч

Прави впечатление, че няма пряка зависимост между нивата на нелегално потребление и опитите за укриването му. Докато в Свиленград и Хасково почти половината респонденти не са били склонни да покажат опаковката, която имат, то в Плевен и Видин, където потреблението на такива продукти също е над средното за страната, респондентите не са имали такива притеснения.

2.2. Фокус върху тютюна за пушене

По-голямата част от потребявания в страната тютюн за пушене е нелегален. Моментната картина, регистрирана чрез показани или описани от респондентите пакети тютюн, показва много висок дял на нелегалните продукти, които достига до 70%. Анкетирания споделят, че купуват разфасовки между 30 и 1000 грама, като често пакетите нямат обозначени марки, а цените варират при едни и същи грамажи на тютюна. В 70% от случаите респондентите не са носили със себе си опаковките, от които пушат, или са отказвали да покажат тютюна си.

Общо сред пушачите на тютюн 2/3 или не знаят каква марка пушат, или заявяват, че тютюнът няма марка. В 57% от случаите тютюнът няма бандерол или не става ясно с какъв произход е. Подобни са дяловете и при установяването на предупредителни надписи и изображения за

вредите от тютюнопушенето, които също са един от белезите, че продуктът е легален - в 62% от случаите липсват такива. Разликите в цените на нелегалния и легалния тютюн са огромни – на фона на средна цена на легален пазар от 12,5 лева за 50 грама тютюн с бандерол, този без бандерол струва според анкетираните едва 2 лв. или поне 6 пъти по-малко.

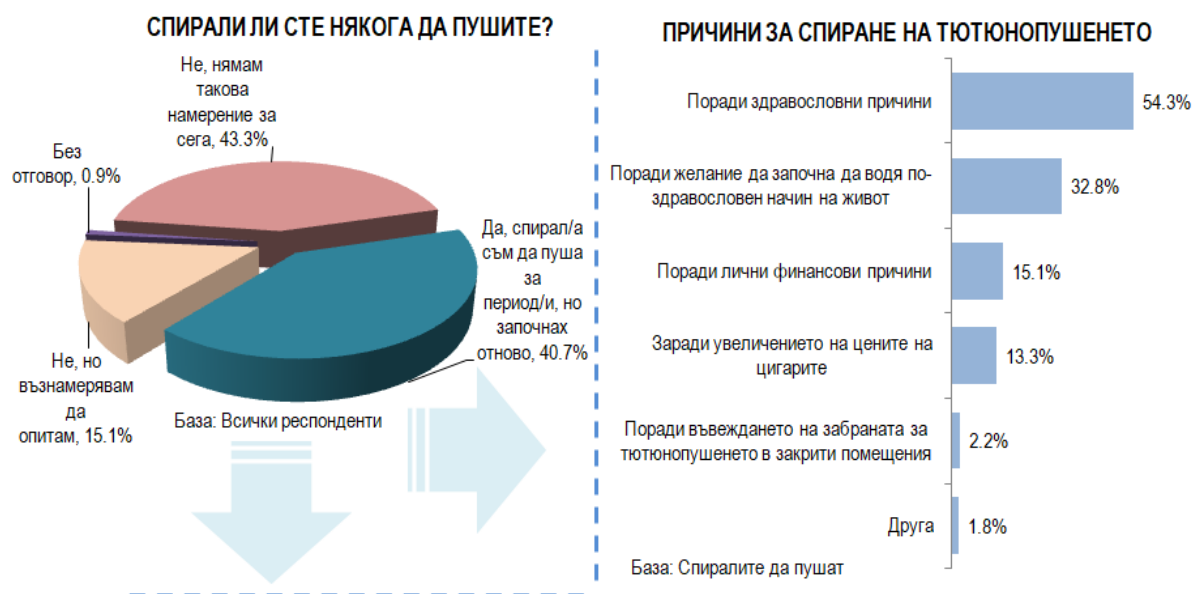
3. Организирана престъпност и незаконна търговия на тютюневи изделия

Наказването на контрабандата и нелегалната търговия в България е уредено по добър начин и дава широк инструментариум за преследването им както по административен, така и по съдебен ред. Богатата съдебна практика и тълкувателните дела на Върховния съд, впоследствие Върховния касационен съд, са изчистили спорните въпроси на правоприлагането. Влизането в сила през следващата година на нова европейска директива за идентификация и проследяване на тютюневите изделия ще даде допълнителни инструменти за по-добра работа на контролните органи.

Въпреки детайлната регламентация на видовете отговорност обаче, често пъти тя се реализира върху конкретни извършители, над които стои далеч по-дълга верига от ръководители, участници и покровители на престъпността. Така осъден се явява например шофьорът, превозвал контрабандна стока, но истинските ръководители и поръчители на групата остават скрити поради факта, че не участват пряко. Не бива да се пропуска и наличието на незаконни български цигари на чужди пазари, например този в Турция, които също са източник на финансиране на престъпни групи, включително и у нас.

4. Допълнителни наблюдения и препоръки

Основните причини хората да ограничават или спират пушенето са здравни. Над 40% от анкетираните пушачи са правили опит да спрат цигарите, като почти всички са го сторили със собствени усилия. Над половината от тези 40% посочват на първо място здравословните причини за това си решение. В същото време, макар че цели 60% споделят, че не биха преминали на незаконни цигари в никакъв случай, други близо 20% от анкетираните пушачи споделят, че биха търсили такива продукти при рязко покачване на цената на легалния пазар.

Посочените по-горе потребителски нагласи на пушачите още веднъж потвърждават, че една лоша акцизна политика – например с рязко покачване на акцизната тежест, води не толкова до спад в пушенето, а до преминаване към незаконни продукти. Това се случи и през 2010 г., когато акцизът върху цигарите беше рязко повишен и нелегалния пазар скочи до над 30% от общото потребление.

Предвид всичко това препоръките на ИПИ са следните:

- ✓ Запазване на акцизните нива върху цигарите в средносрочен план – акцизите за пореден път бяха повишени през последните три години до достигането на актуалната европейска цел през 2018 г. Към момента няма нова европейска цел и съответно е по-добре да не се предприема ново покачване, което може да повлияе негативно на пазара;
- ✓ Запазване на общата регулаторна и данъчна рамка спрямо иновативните нагряваеми тютюневи изделия – интересът към последните е провокиран именно от коментираните вече здравни съображения на потребителите. Препоръчваме запазване на общата рамка, в т.ч. данъчна основа (базирана на количеството вложен в тях тютюн) и акцизна тежест, която е по-ниска спрямо тази при класическите цигари;
- ✓ Ограничаване на нелегалното предлагане на тютюн за свиване – това е т. нар. нарязан тютюн, който е основно с местен произход. На практика пазарът на тютюн за пушене е доминиран от незаконните продукти, което означава, че има огромно поле за работа на контролните органи;
- ✓ Физическият контрол на държавните органи (МВР и Агенция „Митници“) във фабриките в страната следва да бъде силен, тъй като дава резултат. Това е най-видимо през 2015 г., когато засилването на този контрол рязко понижи нивата на незаконната търговия с цигари. Подобна кампания има и от началото на 2018 г. и тя най-вероятно също ще даде добър резултат;
- ✓ По-тясно сътрудничество с контролните и правораздавателни органи в други държави, особено съседни на България – данните сочат, че български незаконни цигари могат да бъдат намерени на чужди пазари и конкретно на този в Турция. Влизането в сила на системата за идентификация и проследяване на всички кутии цигари в ЕС, в т.ч. тези предназначени за износ в трети страни, през май 2019 г. ще подпомогне допълнително установяването на произхода на българските незаконни кутии, които са намерени на чужди пазари.
- ✓ Търсене на възможности за по-добър контрол на машините за обработване на тютюн и производство на тютюневи изделия – тук може да се препоръча създаването на регистър на тези машини, както и на правила при продажбата на такива машини, в т.ч. на вече конфискуваните от контролните органи.
- ✓ Отворена е и възможността за отпадане на цената от бандерола на цигарите, като последната бъде изписвана и отпечатвана на самата кутия от производителите – така потребителят ще бъде защитен от евентуална спекула на търговците, като в същото време ще се олекоти режимът на печатане на бандеролите, който в момента отнема от гъвкавостта на пазара.

Това са само част от предложенията на ИПИ, които са резултат от изготвените анализи и проведеното социологическо проучване. Всяко работещо предложение за намаляване на незаконната търговия с тютюневи изделия следва да бъде взето под внимание, не само защото ще доведе до повече приходи в бюджета, но и защото би било подкрепено от потребителите – 82% от пушачите споделят мнението, че употребата на нелегални цигари ощетява държавата и обществото. Близко 62% от тях също така вярват, че употребата на незаконни цигари е по-опасна за здравето от употребата на легалните продукти.

В допълнение към всичко това, не бива да забравяме, че незаконната търговия подкрепя организираната престъпност и корумпира – близо 58% от пушачите мислят, че нелегалната търговия на тютюневи изделия в България по-скоро е организирана и се осъществява чрез големи канали и мрежи.

Повече информация е достъпна на страницата на ИПИ: www.ime.bg

За контакти:
02/952 62 66, 952 35 03
Весела Добринова, vessela@ime.bg
Петър Ганев, ganev@ime.bg